

Åldersbedömning

Om handläggningen av ärenden där den
misstänktes ålder är oklar

Rättslig vägledning 2023:8
Utvecklingscentrum
April, 2023

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	3
1 Inledning	6
2 Begreppet på goda grunder kunna anta.....	7
3 Inleda förundersökning.....	10
3.1 Ska förundersökning eller utredning enligt 31 § LUL inledas när den misstänkte uppger sig vara under 15 år?.....	10
3.2 Förundersökning mot den som uppger sig vara under 18 år	11
4 Tvångsmedel.....	12
4.1 Anhållande av den som uppger sig vara under 15 år	12
4.1.1 När polisen anmäler ett gripande.....	12
4.1.2 När kan anhållande ske trots att det är oklart om den misstänkta personen är straffmyndig?	13
4.1.3 Vilken ålder ska man utgå från vid prövningen av anhållningsfrågan?	13
4.1.4 Häktningsframställning.....	15
4.2 Anhållande av den som uppger sig vara under 18 år (men över 15 år)	15
4.3 Daktning.....	16
4.4 Kroppsbesiktning för att genomföra medicinsk åldersbedömning.....	17
4.4.1 Allmänna utgångspunkter	17
4.4.2 Kroppsbesiktning av den som uppger sig vara under 15 år	18
4.4.3 Något om medicinska undersökningar i syfte att utreda ålder	18
4.4.4 Proportionalitetsbedömningen.....	19
4.4.5 Beslutet om kroppsbesiktning.....	20
5 Åldersutredningen	21
5.1 Allmänna utgångspunkter	21
5.2 Åldersutredningens innehåll.....	21
5.3 Sekretess.....	22
6 Åtal, straffmätning och påföljd.....	24

Den här rättsliga vägledningen ersätter rättspromemorian RättsPM 2017:4. Den viktigaste förändringen är föranledd av att den som fyllt 18 år numera kan dömas till livstids fängelse.

Sammanfattning

Denna rättsliga vägledning innehåller såväl rättsliga som praktiska rekommendationer i frågor som kan uppstå när en misstänkt person som hävdar att den är under 15 eller 18 år men där uppgiften om ålder kan ifrågasättas. I vägledningen används *den misstänkte* oberoende av kön på den person som kan misstänkas.

Begreppet på *goda grunder kunna anta* ([kapitel 2](#))

- Vid inledande prövning av frågor som rör åldersbedömning används i flera fall utrednings-/beviskravet *på goda grunder kunna anta*. Det innebär att det måste finnas någon *konkret omständighet* som talar för att den misstänkte uppnått den ålder som är aktuell i den enskilda fallet.

Inleda förundersökning ([kapitel 3](#))

- Det är tillräckligt att det finns *anledning att anta* att den misstänkte hade fyllt 15 år när brottet begicks för att inleda förundersökning.
- Om det *på goda grunder kan antas* att den misstänkte har fyllt 18 år bör förundersökningen inte bedrivas som ett ungdomsärende.

Anhållande av den som uppger sig vara under 15 år ([avsnitt 4.1](#))

- Om det *inte finns anledning att anta* att den misstänkte var minst 15 år vid tiden för brottet ska gripandet hävas. 24:8-förhör ska då inte beordras ([avsnitt 4.1.1](#)).
- För att den misstänkte ska få anhållas bör åklagaren *på goda grunder kunna anta* att den misstänkte hade fyllt 15 år vid tiden för brottet ([avsnitt 4.1.2](#)).
- Vid prövning av anhållningsfrågan (proportionalitetsprövningen och bedömningen av synnerliga skäl) bör åklagaren utgå från *den ålder som är mest sannolik*. Finns det inte tillräckligt underlag för en sådan bedömning bör utgångspunkten vara att den misstänkte just har fyllt 15 år ([avsnitt 4.1.3](#)).
- Åklagaren måste göra en prognos av möjligheterna att genom en åldersutredning klarlägga att den misstänkte var straffmyndig när brottet begicks. Saknas sådana förutsättningar bör den misstänkte inte anhållas. Om det finns relevanta åldersutredningsåtgärder att vidta bör utgångspunkten normalt vara att det finns förutsättningar att klarlägga åldern ([avsnitt 4.1.3.1](#)).
- Åklagaren kan begära den misstänkte häktad om det *på goda grunder kan antas* att den misstänkte var minst 15 år när brottet begicks ([avsnitt 4.1.4](#)).

Anhållande av den som uppger sig vara under 18 år ([avsnitt 4.2](#))

- Om det på *goda grunder kan antas* att den misstänkte har fyllt 18 år krävs inte synnerliga skäl för anhållande.

Flödesschema för anhållande

- Ett flödesschema för frågan om anhållande vid oklar ålder finns [längst bak i vägledningen](#).

Daktning ([avsnitt 4.3](#))

- Endast den som är *anhållen eller häktad* får daktas i syfte att utreda åldern.
- Om daktning endast behövs för åldersutredningen – och inte för utredningen av brottet – fattas beslut av Polismyndigheten. I de fallen får åklagare inte besluta om daktning.

Kroppsbesiktning ([avsnitt 4.4](#))

- För beslut om kroppsbesiktning krävs att det *på goda grunder kan antas* att den misstänkte har fyllt 15 år ([avsnitt 4.4.2](#)).
- Om den misstänkte är frihetsberövad är det bara undantagsvis opropor­tionerligt att besluta om kroppsbesiktning ([avsnitt 4.4.4](#)).
- Straffmätningens värde i det enskilda fallet, med beaktande av ungdomsreduktionen, bör normalt nå upp till i vart fall de högre dagsbotsnivåerna för att kroppsbesiktning ska kunna vara aktuellt ([avsnitt 4.4.4](#)).
- Vid brott där straffvärdet för en vuxen ligger på bötesnivå är kroppsbesiktning för åldersutredning aldrig proportionerligt ([avsnitt 4.4.4](#)).

Åldersutredningen ([kapitel 5](#))

- En åldersutredning bör normalt bestå av flera åtgärder, exempelvis uppgifter från Migrationsverket och Interpol, medicinsk åldersbedömning samt förhör med personer som kan ha information om den misstänktes ålder.

Åtal, straffmätning och påföljd ([kapitel 6](#))

- Åklagaren bör så långt det är möjligt ha utrett den misstänktes ålder innan åtal väcks.
- För att en misstänkt person ska kunna lagföras krävs att det är *klarlagt* att han eller hon hade fyllt 15 år när brottet begicks.
- För att kunna bestämma påföljden till fängelse på livstid krävs det att det

är *klarlagt* att den tilltalade hade fyllt 18 år när brottet begicks.¹

- Bedömningen av straffmättningsvärdet samt påföljdsbestämningen ska i övrigt göras med utgångspunkt i *den ålder som är mest sannolik*. Om det inte går att fastställa får man utgå från det som är mest förmånligt för den tilltalade.

¹ För brott begångna före den 2 januari 2022 är denna åldersgräns 21 år.

1 Inledning

När en misstänkt person uppger sig vara under 15 år men den uppgiften kan ifrågasättas ställs åklagaren inför svåra överväganden – såväl rättsliga som praktiska. Liknande överväganden måste göras under olika skeden av förundersökningen när det är osäkert om den misstänkte är över eller under 18 år. En central fråga är vilka krav på utredningens styrka som måste vara uppfyllda för att åklagaren ska kunna utgå från att en misstänkt person är äldre än vad han eller hon påstår vid exempelvis beslut om att inleda förundersökning eller om att använda tvångsmedel. Ett begrepp som återkommer i flera av dessa bedömningar är bevis-/utredningskravet *på goda grunder kunna anta*. Vägledningens [kapitel 2](#) avhandlar det begreppet och därefter följs kronologin i en brottsutredning utifrån vad den misstänkte uppger för ålder – under 15 år eller under 18 år.

Till stor del utgår ställningstagandena i denna vägledning från de uttalanden som Högsta domstolen gjort i NJA 2016 s. 719 när det gäller utredningskrav vid påföljdsbestämningen samt uttalanden i förarbetena till bestämmelsen i 28 kap. 12 § första stycket 3 rättegångsbalken (RB) om kroppsbesiktning för att utreda ålder (prop. 2016/17:165).

Metodfrågor och praktisk vägledning om t.ex. de medicinska undersökningsmetoder som kan användas för att bedöma ålder tas endast upp översiktligt i denna vägledning. Mer information finns på [ämnessidan](#) och på [Rättsmedicinalverkets hemsida](#).

Frågor som mer allmänt rör unga misstänkta finns i riksåklagarens riktlinjer om handläggning av ungdomsärenden, RåR 2006:3 (nedan [Ungdomsriktlinjerna](#)).

I denna vägledning behandlas enbart de specifika frågor som uppkommer när den misstänktes ålder är oklar och som har med själva åldersbedömningen att göra. I vissa fall kan målsägandens ålder ha avgörande betydelse för om en gärning är straffbar eller hur den ska rubriceras. Denna vägledning går inte in på de frågeställningar som då kan bli aktuella utan fokuserar helt på den misstänkte.

För brott begångna före den 2 januari 2022 har frågan om den misstänkte var under 21 år betydelse vid straffmätning, men framförallt för att avgöra om det går att döma till livstids fängelse eller inte. Frågor som rör den åldersgränsen bedöms numer vara så ovanliga att de inte tas upp i denna vägledning. Sedan den 1 augusti 2022 finns möjlighet till resning både till för- och nackdel för den tilltalade ifall den uppgift om ålder som använts vid prövningen i brottmål bedöms vara felaktig. Frågor som rör resning behandlas dock inte i denna vägledning.

2 Begreppet på goda grunder kunna anta

Vid inledande prövning av frågor som rör åldersbedömning används i flera fall utrednings-/beviskravet *på goda grunder kunna anta*. Det innebär att det måste finnas någon *konkret omständighet* som talar för att den misstänkte uppnått den ålder som är aktuell i den enskilda fallet.

I utredningar där den misstänktes ålder är oklar används i flera fall utrednings-/beviskravet på goda grunder kunna anta till dess en mer säker bedömning av åldern kan göras. Begreppet är hämtat från förarbetena till lagstiftningen om kroppsbesiktning för åldersbedömning² och är av central betydelse i de fall det kan tillämpas. Begreppet används för att avgöra om förundersökning ska bedrivas som ett ungdomsärende ([avsnitt 3.2](#)), om anhållande/häktning får ske ([avsnitt 4.1](#)), om det krävs synnerliga skäl för anhållande/häktning ([avsnitt 4.2](#)) samt om kroppsbesiktning för att utreda åldern får utföras ([avsnitt 4.4.2](#)).

För att *på goda grunder kunna anta* att den misstänkte har uppnått en viss ålder (15 eller 18 år beroende på vilken åldersgräns som är aktuell i det enskilda fallet) behöver det finnas åtminstone någon *konkret omständighet* som talar för att den misstänkte uppnått aktuell ålder. Det räcker inte att den misstänkte uppger sig vara under den aktuella åldern, men inte kan bevisa det, och att uppgiften rent allmänt framstår som osäker. Exempelen nedan kan ge vägledning om vilken typ av omständigheter som kan vara tillräckliga.

Det bör framhållas att de uppgifter som ligger till grund för åklagarens bedömning måste *dokumenteras*, antingen genom polisens försorg genom att åklagaren själv antecknar de uppgifter som lämnats, eller – i förekommande fall – antecknar de iakttagelser som åklagaren själv har gjort.

- **Utseende m.m.**

En konkret omständighet, som i det inledande skedet kan vara tillräcklig, är utredarens bedömning av åldern utifrån sina iakttagelser av den misstänktes utseende och kroppsbyggnad, agerande, sätt att tala och liknande. Åklagaren bör ställa frågor till polisen om bedömningen och de iakttagelser som gjorts så att åklagaren kan värdera uppgifterna och bilda sig en uppfattning om riktigheten i utredarens bedömning av åldersfrågan. Det bör normalt sett finnas möjlighet att få ett fotografi av den misstänkte skickat elektroniskt

² Prop. 2016/17:165 s. 18.

som ytterligare stöd för bedömningen. I vissa fall kan det också finnas möjlighet för åklagaren att göra egna iakttagelser av den misstänkte, exempelvis när polis och åklagare är samlokaliserade.

- **Bedömning vid Migrationsverket**

Om Migrationsverket har registrerat att den misstänkte är över 15 år finns i princip alltid, i det här tidiga skedet, goda grunder att anta att straffmyndighetsåldern har uppnåtts. Detsamma gäller om det har gjorts en åldersutredning vid Migrationsverket och den misstänkte då bedömts vara över 15 år.

- **Motstridiga uppgifter**

Även den omständigheten att den misstänkte i andra sammanhang uppgett en högre ålder kan vara tillräcklig, under förutsättning att det saknas en godtagbar förklaring till de motstridiga uppgifterna.³ Uppgifter kan ha lämnats t.ex. till Migrationsverket eller i samband med tidigare brottsutredningar. Den misstänkte kan också ha identitetshandlingar, vars äkthet inte omedelbart kan bedömas, som visar på en högre ålder.

- **Uppgifter från bevispersoner**

Uppgifter från målsäganden eller någon annan bevisperson om att den misstänkte lämnat sådana uppgifter om sin ålder att han eller hon måste ha varit 15 år vid tiden för brottet kan också vara tillräckligt underlag, under förutsättning att uppgifterna bedöms som tillförlitliga.

- **Falska id-handlingar m.m.**

Att den misstänkte har en falsk eller osann identitetshandling där åldern är angiven som lägre än 15 år är sällan i sig tillräckligt underlag, bl.a. eftersom det kan finnas andra orsaker till att en person har falska eller osanna identitetshandlingar än att han eller hon vill ljuga om sin verkliga ålder. Däremot kan en sådan identitetshandling tillsammans med andra omständigheter som talar för en högre ålder, innebära att den misstänkte på goda grunder kan antas vara straffmyndig.

- **Brottslighetens karaktär och övriga omständigheter kring gärningen**

Det kan finnas uppgifter om själva gärningen och hur den har begåtts, t.ex. att det varit fråga om ett avancerat brottsupplägg eller att utförandet krävt särskilda erfarenheter, som undantagsvis – i vart fall tillsammans med andra omständigheter – skulle kunna göra att det på goda grunder kan antas att den misstänkte är över 15 år. Det krävs dock av flera skäl försiktighet vid den typen av bedömningar. Exempelvis kan äldre medgärningsmän vara inblandade.

³ Jfr dock NJA 2016 s. 719 p. 31–32. När den tilltalade lämnat många olika besked om sin ålder fanns, enligt HD, inte anledning att tillmäta en viss åldersuppgift någon särskild betydelse.

dade i brottsligheten och det finns också stora skillnader i unga personers utveckling och erfarenheter.

3 Inleda förundersökning

3.1 Ska förundersökning eller utredning enligt 31 § LUL inledas när den misstänkte uppger sig vara under 15 år?

Det är tillräckligt att det finns *anledning att anta* att den misstänkte hade fyllt 15 år när brottet begicks för att inleda förundersökning.

Om den misstänktes ålder är oklar och straffmyndighetsåldern är ifrågasatt behöver åklagaren ta ställning till om förundersökning ska inledas eller om det finns skäl att inleda en utredning enligt 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL).

Det är, precis som för att inleda förundersökning i allmänhet, tillräckligt att det finns anledning att anta att en misstänkt person hade fyllt 15 år när brottet begicks för att inleda förundersökning och vidta ytterligare åtgärder för att utreda personens ålder. I det inledande skedet finns normalt inte särskilt mycket underlag för bedömningen i åldersfrågan.

Bedömningen måste göras utifrån det underlag som finns. I inledningen av en utredning kan uppgifter som gör att det kan finnas anledning att anta att en misstänkt fyllt 15 år utgöras av t.ex. utredarens iakttagelser av den misstänktes utseende, agerande eller sätt att tala. Uppgifter från målsäganden eller andra personer liksom att den misstänkte själv uppgett en högre ålder i andra sammanhang är uppgifter som också typiskt sett kan användas vid en initial bedömning.

Det är viktigt att de uppgifter som ligger till grund för åklagarens bedömning att inleda förundersökning dokumenteras, exempelvis genom att polisen upprättar en promemoria eller att åklagaren upprättar en tjänsteanteckning.

Om åklagaren bedömer att det inte finns anledning att anta att en misstänkt person var straffmyndig vid tiden för brottet bör, på samma sätt som när åldern inte är ifrågasatt, möjligheten att inleda en utredning enligt 31 § LUL övervägas. Skulle det inom ramen för en sådan utredning komma fram uppgifter som gör att det finns anledning att anta att den unge hade fyllt 15 år vid gärningstillfället får åklagaren då överväga om utredningen ska avslutas och förundersökning istället inledas.

Det kan i detta sammanhang noteras att en förundersökning givetvis kan inledas så snart det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats, även om det inte finns någon person som kan misstänkas för brottet.

3.2 Förundersökning mot den som uppger sig vara under 18 år

Om det *på goda grunder kan antas* att den misstänkte har fyllt 18 år bör förundersökningen inte bedrivas som ett ungdomsärende.

I de fall den misstänkte uppger sig vara under 18 år, men den uppgiften kan ifrågasättas, uppkommer frågan om förundersökningen ska handläggas som ett ungdomsärende och de särskilda bestämmelserna i LUL ska tillämpas.

Om åklagaren, utifrån tillgängliga uppgifter, *på goda grunder kan anta* att den misstänkta personen är över 18 år bör utredningen inte bedrivas som ett ungdomsärende. Se ovan under [kapitel 2](#) för vägledning avseende vad begreppet innebär och hur bedömningen kan göras.

Det är viktigt att åklagaren dokumenterar sitt ställningstagande i åldersfrågan.

Åklagaren behöver under utredningens gång vara observant på att utredningsläget när det gäller den misstänktes ålder kan förändras. Ställningstagandet i frågan om ärendet ska handläggas som ett ungdomsärende eller inte kan alltså behöva omprövas efter hand.

4 Tvångsmedel

Detta kapitel tar upp de speciella svårigheter som uppstår när en misstänkt person uppger sig vara under 15 eller 18 år, men där de uppgifterna kan ifrågasättas.

Ett *flödesschema* för frågan om anhållande vid oklar ålder finns [längst bak i vägledningen](#).

Generell vägledning när det gäller frihetsberövande av unga misstänkta finns i [Ungdomsriktlinjerna](#).

4.1 Anhållande av den som uppger sig vara under 15 år

4.1.1 När polisen anmäler ett gripande

Om det *inte* finns *anledning att anta* att den misstänkte var minst 15 år vid tiden för brottet ska gripandet hävas.

Polisen anmäler i normalfallet gripande av ungdomar som är misstänkta för brott till åklagaren innan s.k. 24:8-förhör hålls. Framkommer det då att den misstänkte uppger sig vara under 15 år men att polisen bedömer att den misstänkte är äldre, behöver åklagaren utreda vad polisen grundar sin bedömning på samt vilka uppgifter om den misstänktes ålder som finns.

Åklagaren måste göra en självständig bedömning av om det finns anledning att anta att den misstänkte var straffmyndig vid tiden för brottet. I annat fall ska gripandet hävas eftersom det saknas laglig grund för ett anhållande.⁴

Grundas bedömningen på polisens iakttagelser av den misstänkte bör dessa dokumenteras, på motsvarande sätt som vid beslut om att inleda förundersökning.

Om 24:8-förhör beordras bör åklagaren tänka på att redan i samband med det ge direktiv om åldersutredningsåtgärder. För att skapa förutsättningar för ett så bra beslutsunderlag som möjligt vid den kommande prövningen av anhållningsfrågan, bör direktiv lämnas till polisen om att snabbt vidta relevanta utredningsåtgärder för att utreda åldern.

Vilka åtgärder som kan vidtas i det enskilda fallet varierar naturligtvis, bl.a. beroende på tidpunkt (kontorstid eller jourtid), typ av ärende och resurser

⁴ Jfr Ungdomsriktlinjerna avsnitt 3.4 där det framgår att ett gripande ska hävas om det står klart att det saknas skäl för fortsatt frihetsberövande.

hos polisen. Relevanta utredningsåtgärder kan bl.a. vara slagningar i relevanta register, kontakt med Migrationsverket och socialtjänsten samt förhör med målsäganden eller andra som kan ha kännedom om den misstänktes ålder.⁵

När den misstänkte hörs bör frågor med inriktning på åldersutredningen också ställas. Frågor som inte rör brottsmisstanken utan gäller den misstänktes personliga förhållanden, t.ex. frågor om ålder och levnadsomständigheter, kan ställas även om försvarare inte är närvarande.⁶ Detta bör dock tillämpas med viss försiktighet, särskilt då försvarare för frihetsberövade ungdomar kan förordnas kvällstid genom domstolarnas kvällsberedskap.⁷

Mer ingående förhör som exempelvis att den misstänkte ska höras om motstridiga uppgifter om sin ålder bör vänta till dess försvarare kan närvara.

4.1.2 När kan anhållande ske trots att det är oklart om den misstänkta personen är straffmyndig?

För att den misstänkte ska få anhållas bör åklagaren *på goda grunder kunna anta* att den misstänkte hade fyllt 15 år vid tiden för brottet.

I många fall är det underlag som finns för bedömning av den misstänktes ålder mycket begränsat när beslut ska fattas i anhållningsfrågan. Det bör inte ställas lika höga krav på utredningen i detta tidiga skede som senare under processen.

För att kunna besluta om anhållande av en ung misstänkt vars ålder inte är klarlagd bör åklagaren, utöver de vanliga förutsättningar som krävs för ett anhållande, *på goda grunder kunna anta* att den misstänkte hade fyllt 15 år vid tiden för brottet. Se ovan under [kapitel 2](#) för vägledning avseende vad begreppet innebär och hur bedömningen kan göras.

4.1.3 Vilken ålder ska man utgå från vid prövningen av anhållningsfrågan?

Åklagaren bör vid prövningen av anhållningsfrågan bedöma vilken ålder mellan 15 och 17 år som är *mest sannolik*. Finns det inte tillräckligt underlag för en sådan bedömning bör utgångspunkten vara att den misstänkte just har fyllt 15 år. I de fall det finns *goda grunder att anta* att den misstänkte har fyllt 18 år bör åklagaren utgå från det vid prövningen.

Vilken ålder mellan 15 och 17 år som den misstänkte har får betydelse vid proportionalitetsbedömningen och bedömningen av om det finns synnerliga

⁵ Närmare information om hur kontakter kan tas med t.ex. Migrationsverket finns på [ämnessidan](#).

⁶ Jfr Ungdomsriktlinjerna avsnitt 4.7.

⁷ Jfr Ungdomsriktlinjerna avsnitt 4.3.

skäl för anhållande – det krävs starkare skäl för att anhålla en 15-åring än en 17-åring.⁸

Utifrån de uppgifter som kommit fram får åklagaren bedöma vilken ålder som är mest sannolik. Finns det någon konkret uppgift som talar för en viss bestämd ålder, t.ex. samstämmiga uppgifter om att den misstänkte uppgett sig vara född ett visst datum och därmed skulle vara exempelvis 17 år, kan det göra att den åldern är mest sannolik. Saknas sådana mer bestämda uppgifter och det inte går att säga att en viss ålder är mer sannolik än en annan, bör utgångspunkten normalt vara att den misstänkte just fyllt 15 år.

Det kan finnas fall där det är uppenbart för vem som helst att en misstänkt som har uppgett sig vara under 15 år är fullvuxen, utan att det går att bedöma exakt hur gammal den misstänkte är. I *anhållningssituationen* bör det i de fallen *på goda grunder kunna antas* att den misstänkte fyllt 18 år och att det därför inte krävs synnerliga skäl för anhållande.⁹

Något om den prognos som måste göras

Åklagaren måste göra en prognos av möjligheterna att genom en åldersutredning klarlägga att den misstänkte var straffmyndig när brottet begicks. Saknas sådana förutsättningar bör den misstänkte inte anhållas.

Om det finns relevanta åldersutredningsåtgärder att vidta bör utgångspunkten normalt vara att det finns förutsättningar att klarlägga åldern.

När åklagaren överväger ett anhållande måste, utöver sedvanliga behovs- och proportionalitetsbedömningar, en bedömning göras av om det finns förutsättningar att genom en åldersutredning klarlägga att den misstänkte var straffmyndig när brottet begicks. Utredningskravet klarlagt måste vara uppfyllt för att den misstänkte ska kunna lagföras.¹⁰ Går det redan från början avgöra att det saknas förutsättningar att nå upp till det kravet bör den misstänkte inte anhållas, oavsett hur starka skälen för ett anhållande i övrigt bedöms vara. Så kan t.ex. vara fallet om en åldersutredning har gjorts tidigare utan att åldern har kunnat klarläggas.

Anhållande bör som huvudregel inte heller ske om en åldersutredning kan förväntas ta mycket lång tid eftersom ett frihetsberövande då normalt är oproportionerligt.

Detta innebär att åklagaren måste göra en prognos beträffande möjligheterna att utreda den misstänktes ålder genom olika utredningsåtgärder. I detta sammanhang bör det noteras att en medicinsk åldersbedömning sällan är

⁸ Se Ungdomsriktlinjerna kapitel 3.

⁹ Se [avsnitt 4.2](#) angående bedömningen när 18-årsgränsen är ifrågasatt.

¹⁰ Se [kapitel 6](#).

tillräcklig för att, utan stöd av annan utredning, ge klart besked i åldersfrågan.¹¹

I ett inledande skede av en utredning kan det vara svårt att göra någon mer exakt prognos. Finns det ytterligare relevanta åldersutredningsåtgärder att vidta bör utgångspunkten normalt vara att det finns förutsättningar att klarlägga åldern. Frågan måste dock omprövas fortlöpande allteftersom tänkbara utredningsåtgärder har vidtagits eller bedömts utsiktslösa.¹²

4.1.4 Häktning

Åklagaren kan begära den misstänkte häktad om det *på goda grunder* kan antas att den misstänkte var minst 15 år när brottet begicks.

För att begära den misstänkta personen häktad måste åklagaren – liksom vid anhållande – *på goda grunder kunna anta* att straffmyndighetsåldern var uppnådd vid tiden för brottet. Det bör uppmärksammas att vad som utgör *goda grunder* kan variera beroende på hur lång tid utredningen har pågått och vilka utredningsåtgärder som har vidtagits, eller skulle ha kunnat vidtas, och vilka åtgärder som återstår. Ju längre man har kommit i utredningen desto högre krav på utredningens styrka kan i allmänhet ställas. Det är bl.a. av det skälet angeläget att de åldersutredningsåtgärder som kan vidtas snabbt också genomförs så fort som möjligt. Observera att det genom polisen ibland går att få fram uppgifter från andra länder, framförallt EU-länder, redan under anhållningstiden.

4.2 Anhållande av den som uppger sig vara under 18 år (men över 15 år)

Om det *på goda grunder kan antas* att den misstänkte har fyllt 18 år krävs inte synnerliga skäl för anhållande.

För att den som är mellan 15 och 17 år ska få anhållas krävs synnerliga skäl.¹³ Om den misstänkte uppger sig vara under 18 år och den uppgiften kan ifrågasättas, måste åklagaren utifrån tillgängliga uppgifter bedöma hur sannolikt det är att den misstänkte har fyllt 18 år. Bedömer åklagaren vid värderingen av de tillgängliga uppgifterna att det *på goda grunder kan antas* att den misstänkte har fyllt 18 år krävs inte synnerliga skäl för att anhålla. Se ovan under [kapitel 2](#) för vägledning avseende vad begreppet innebär och hur bedömningen kan göras.

¹¹ Se nedan under avsnitt 4.4.3.

¹² Om s.k. daktning – se nedan avsnitt 4.3. Om kroppsbesiktning – se nedan avsnitt 4.4. Om andra åtgärder som kan vidtas för att utreda ålder – se kapitel 5.

¹³ Se närmare Ungdomsriktlinjerna avsnitt 3.3.

Det är viktigt att åklagaren dokumenterar sitt ställningstagande, exempelvis i tvångsmedelsblankettens anteckningsfält.

4.3 Daktning

Endast den som är anhållen eller häktad får daktas i syfte att utreda åldern. Åklagare får bara fatta beslut om daktning om det behövs för utredning av brottet. I andra fall – t.ex. om daktning endast behövs för åldersutredningen – fattas beslut av Polismyndigheten.

En viktig åtgärd i åldersutredningen är många gånger inhämtande av uppgifter från andra länder. Ofta krävs då att fingeravtryck och fotografi har tagits av den misstänkte.¹³ Bestämmelsen om s.k. daktning (tagande av fotografi och fingeravtryck) finns i 28 kap. 14 § RB.¹⁴ Det är endast den som är anhållen eller häktad som får daktas i syfte att utreda ålder. Om fotografi och/eller fingeravtryck behövs för utredning av brottet får daktning ske även av den som inte är anhållen eller häktad, under förutsättning att misstanken gäller ett brott på vilket fängelse kan följa. Fotografi och fingeravtryck som tagits i brottsutredande syfte får användas även för att utreda den misstänktes ålder.

Behovet av att dakta den misstänkte i syfte att utreda åldern kan i vissa fall medföra att det finns skäl för ett anhållande på grund av flykttfara alternativt okänd identitet och/eller kvalificerad flykttfara.¹⁵ Enligt 2 § första stycket 2 fingeravtrycksförordningen ska den som är anhållen daktas bl.a. om han eller hon är okänd och lämnar uppgifter om sin födelsetid som kan antas vara osanna.

Det är viktigt att observera att åklagare bara kan fatta beslut om daktning som behövs för utredning av brottet. I övriga fall fattas beslut om daktning av Polismyndigheten.¹⁶ Högsta domstolen har konstaterat att frågan om den misstänktes ålder inte är en omständighet av betydelse för utredning om brottet.¹⁷ Beslut om daktning i syfte att göra en åldersutredning får alltså inte fattas av åklagare, om fotografi och/eller fingeravtryck inte också behövs för utredningen av själva brottet.

Om det finns behov av och förutsättningar för att dakta en misstänkt person för att kunna genomföra en åldersutredning, bör åklagaren kontrollera med polisen om den misstänkte är daktad eller om beslut om daktning har fattats av Polismyndigheten.

¹⁴ Se även förordning (1992:824) om fingeravtryck m.m. (fingeravtrycksförordningen).

¹⁵ Jfr Ungdomsriktlinjerna avsnitt 3.3.3.

¹⁶ 6 § fingeravtrycksförordningen.

¹⁷ NJA 2016 s.1165.

4.4 Kroppsbesiktning för att genomföra medicinsk åldersbedömning

Praktisk information om medicinska åldersbedömningar och om vad man som åklagare bör tänka på i samband med beslut om kroppsbesiktning finns på [ämnessidan](#). Notera särskilt att Utvecklingscentrum rekommenderar att kontakt alltid tas med Rättsmedicinalverket inför ett beslut om kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder, bl.a. för att diskutera metodval och eventuella verkställighetshinder. Ytterligare information finns på [Rättsmedicinalverkets hemsida](#).

4.4.1 Allmänna utgångspunkter

En medicinsk åldersbedömning är ofta en viktig del i utredningen av en misstänkt persons ålder.¹⁸ För att kunna genomföra medicinska undersökningar av den misstänkte krävs beslut om kroppsbesiktning med stöd av 28 kap. 12 § första stycket 3 RB. Enligt den bestämmelsen får den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa kroppsbesiktigas *för utredning om hans eller hennes ålder, om den har betydelse för om påföljd får dömas ut eller betydelse för påföljdsfrågan i övrigt*.

Bestämmelsen är alltså tillämplig både i de fall straffmyndighetsåldern är ifrågasatt (15-årsgränsen) och i de fall åldern har betydelse för straffmätning och/eller påföljdsval (18-årsgränsen).

Den som ska kroppsbesiktigas får hållas kvar i sex timmar, eller om det finns synnerliga skäl ytterligare sex timmar, för att undersökningen ska kunna genomföras.¹⁹ Kan genomförandet av kroppsbesiktningen – den medicinska undersökningen inklusive restid till platsen för undersökningen – förväntas ta längre tid än så bör kroppsbesiktning inte beslutas i andra fall än då den misstänkte är frihetsberövad eller själv har begärt undersökningen.

Om den misstänkte själv begär att en medicinsk åldersbedömning ska genomföras bör åklagaren – om inte särskilda skäl talar emot det – tillmötesgå begäran och fatta beslut om kroppsbesiktning för att göra medicinska undersökningar. Liksom vid annan tvångsmedelsanvändning ska behovsprincipen, ändamålsprincipen och proportionalitetsprincipen vara vägledande vid beslut om kroppsbesiktning. Beslut om medicinsk åldersbedömning bör inte fattas om den misstänktes ålder kan klarläggas på något annat mindre ingripande sätt.²⁰

Normalt beslutar åklagaren, eller den polisiära förundersökningsledaren om utredningen leds av polis, själv om kroppsbesiktning. Innan åtal är väckt kan

¹⁸ Se om innehållet i åldersutredningar kapitel 5 nedan.

¹⁹ 28 kap. 13 a § andra stycket RB.

²⁰ Se närmare om proportionalitetsprincipen i [avsnitt 4.4.4](#).

rätten fatta beslut efter yrkande från förundersökningsledaren. I tveksamma fall, t.ex. vid svåra proportionalitetsöverväganden, kan åklagaren alltså begära rättens beslut om kroppsbesiktning. Efter åtalet får rätten även ta upp frågan självmant eller på yrkande av målsäganden.²¹

Ett åklagarbeslut om kroppsbesiktning kan inte överklagas till domstol men kan bli föremål för överprövning.

4.4.2 Kroppsbesiktning av den som uppger sig vara under 15 år

För beslut om kroppsbesiktning krävs att det på goda grunder kan antas att den misstänkte har fyllt 15 år.

Misstänkta som är under 15 år får inte kroppsbesiktigas med stöd av bestämmelserna i 28 kap. RB. För dem gäller särskilda, och uttömmande, regler i LUL. Reglerna i LUL kan inte användas i syfte att genomföra en medicinsk åldersbedömning. Det är därför viktigt att veta vad som krävs för att en misstänkt person med oklar ålder, som uppger sig vara under 15 år, ska få kroppsbesiktigas i syfte att genomföra en medicinsk åldersbedömning.

I förarbetena till bestämmelsen i 28 kap. 12 § första stycket 3 RB framhålls att det finns anledning att vara restriktiv med att tillåta kroppsbesiktning om den misstänktes ålder är oklar och den misstänkte invänder att han eller hon är under 15 år.²² Enligt författningskommentaren ligger det på beslutsfattaren att bedöma hur sannolikt det med hänsyn till övriga omständigheter är att den misstänkte är över 15 år. Det krävs att de beslutsfattande myndigheterna har gjort vissa efterforskningar för att bemöta den misstänktes påstående innan ett beslut om kroppsbesiktning fattas, så att det *på goda grunder kan antas* att den misstänkte är över 15 år.²³ Se ovan under [kapitel 2](#) för vägledning avseende vad begreppet innebär och hur bedömningen kan göras.

4.4.3 Något om medicinska undersökningar i syfte att utreda ålder

Rättsmedicinalverket har i uppdrag att genomföra medicinska åldersbedömningar i brottmål.

På [ämnessidan](#) finns mer information om de medicinska metoderna och verkställigheten av beslut om kroppsbesiktning. Notera särskilt att Utvecklingscentrum rekommenderar att *kontakt alltid tas med Rättsmedicinalverket* inför ett beslut om kroppsbesiktning för diskussion om främst vilka undersökningsmetoder som är lämpliga i det aktuella fallet, frågor av betydelse för

²¹ 28 kap. 4 § första och andra stycket samt 13 § första stycket RB.

²² Prop. 2016/17:165 s. 15.

²³ Anförd prop. s. 18.

proportionalitetsbedömningen och eventuella verkställighetshinder. Detta gäller särskilt om 15-årsgränsen är ifrågasatt.

De medicinska åldersbedömningar som Rättsmedicinalverket gör för att utreda om en person är över eller under 18 år består normalt av två undersökningar – röntgen av visdomständer och magnetkameraundersökning av knäled. Andra eller kompletterande metoder kan behöva användas för att utreda om den misstänkte har fyllt 15 år.

Högsta domstolen har i NJA 2016 s. 719 konstaterat att en tandmognadsundersökning som grundar sig på fullt utvecklade visdomständer utgör ett användbart underlag för påföljdsbestämningen när den misstänktes ålder är oklar.²⁴

Rättsmedicinalverket uttalar sig om åldern utifrån den sannolikhetskala som normalt används i brottmål. Den enskilt viktigaste faktorn som påverkar styrkan i utlåtandet är skillnaden mellan aktuell åldersgräns och faktisk ålder – större åldersskillnad ger säkrare svar. Mer information om vilka steg på sannolikhetskalan som kan vara aktuella vid åldersbedömning, samt mer information om hur bedömningen görs, finns på [Rättsmedicinalverkets hemsida](#).

4.4.4 Proportionalitetsbedömningen

Om den misstänkte är frihetsberövad är det bara undantagsvis opropor-tionerligt att besluta om kroppsbesiktning.

Straffmättningsvärdet i det enskilda fallet, med beaktande av ungdoms-reduktion, bör normalt nå upp till i vart fall de högre dagsbotsnivåerna för att kroppsbesiktning ska kunna vara aktuellt.

Vid brott där straffvärdet för en vuxen person ligger på bötesnivå är kroppsbesiktning aldrig proportionerligt.

Intresset av att utreda den misstänktes ålder ska vägas mot det men som undersökningen innebär för den misstänkte. Såväl det ingrepp i den personliga integriteten som undersökningen i sig innebär, som andra olägenheter i form av långa resor, tidsutdräkt m.m. som en undersökning kan vara förenad med ska beaktas. Hänsyn bör också tas till att en medicinsk åldersbedömning i normalfallet kräver i vart fall två undersökningar. Undersökningarna kan behöva genomföras på olika platser och vid olika tillfällen. Om den misstänkte är frihetsberövad väger den nämnda typen av olägenheter mindre tungt och hindrar endast undantagsvis ett beslut om kroppsbesiktning.

²⁴ Jfr Simon Andersson, Påföljdsbestämning vid oklar ålder, Juridisk Tidskrift 2016/17 s. 712.

Vid bedömningen måste hänsyn också tas till vilket resultat de medicinska undersökningarna kan väntas ge. Som framhållits tidigare bör alltid kontakt tas med Rättsmedicinalverket för att diskutera möjligheterna att bedöma åldern i det enskilda fallet.

Intresset av att klarlägga en misstänkt persons ålder kan variera beroende på vilken åldersgräns det är som ifrågasätts. Att den som gjort sig skyldig till brott överhuvudtaget kan lagföras bör ofta vara mer angeläget än att straffmätningen och påföljdsvalet inte blir för lindrigt. Det kan i princip aldrig vara proportionerligt att besluta om kroppsbesiktning endast för att utreda vilken ålder mellan 15 och 17 år som den misstänkte har uppnått. Precis som vid annan tvångsmedelsanvändning krävs det starkare skäl för att använda tvångsmedel mot en 15-åring än mot t.ex. en 18-åring.²⁵

Intresset av att brott kan lagföras korrekt är naturligtvis också starkare ju allvarligare brottet är. Vid bötesbrott – där straffvärdet för en vuxen ligger på bötesnivå – kan det enligt Utvecklingscentrums uppfattning aldrig vara proportionerligt att besluta om kroppsbesiktning i syfte att genomföra en medicinsk åldersbedömning. Normalt kan det inte heller anses proportionerligt att besluta om kroppsbesiktning vid brottslighet där straffmättningsvärdet i det enskilda fallet, med beaktande av ungdomsreduktionen, inte når upp till i vart fall de högre dagsbotsnivåerna. I de fall straffmättningsvärdet är förhållandevis lågt är det särskilt viktigt att noga överväga proportionaliteten. Vid brott där straffvärdet för en vuxen person ligger på bötesnivå är kroppsbesiktning aldrig proportionerligt.

Om en ung misstänkt är frihetsberövad – anhållen, häktad eller omhändertagen och placerad på t.ex. ett SiS-hem som alternativ till häktning – är det bara undantagsvis oproportionerligt att besluta om kroppsbesiktning.

4.4.5 Beslutet om kroppsbesiktning

När åklagaren fattar beslut om kroppsbesiktning i syfte att göra en medicinsk åldersbedömning bör åklagaren i fritextfältet ange vilka typer av medicinska undersökningar som beslutet avser. Det kan även vara lämpligt att ange vilken åldersgräns – eller vilka åldersgränser – det är som ska utredas.

²⁵ Jfr också [avsnitt 4.4](#) och vad som sägs i förarbetena till 28 kap. 12 § första stycket 3 RB om att det finns anledning att vara restriktiv med att tillåta kroppsbesiktning om den misstänktes ålder är oklar och den misstänkte invänder att han eller hon är under 15 år.

5 Åldersutredningen

I detta kapitel beskrivs vilka olika utredningsåtgärder en åldersutredning kan bestå av. Mer information och praktisk vägledning finns på [ämnessidan](#). Vidare finns ett kort och översiktligt avsnitt om sekretess.

5.1 Allmänna utgångspunkter

En åldersutredning bör normalt bestå av flera åtgärder, exempelvis uppgifter från Migrationsverket och Interpol, medicinsk åldersbedömning samt förhör med personer som kan ha information om den misstänktes ålder.

Det är angeläget att åldersutredningen påbörjas tidigt. Vilka utredningsåtgärder som behöver vidtas för att utreda åldern varierar från fall till fall, bl.a. har det betydelse hur pass allvarligt brott som utredningen avser.

Åklagaren bör, vid behov tillsammans med polisen, noga planera åldersutredningen. En del åtgärder kan ta lång tid eller vara resurskrävande och kanske inte är aktuella vid mindre allvarlig brottslighet. Sådana åtgärder som går snabbt och enkelt bör normalt alltid vidtas så fort som möjligt.

5.2 Åldersutredningens innehåll

En åldersutredning bör som huvudregel bestå av flera åtgärder. Följande exempel på tänkbara utredningsåtgärder kan nämnas.

- Undersökning av pass och andra identitetshandlingar.
- Uppgifter om utseende och kroppsbyggnad samt andra iakttagelser av den misstänkte.
- Förhör med den misstänkte med inriktning på åldersfrågan.
- Medicinsk åldersbedömning.
- Uppgifter från Migrationsverket angående vad som kommit fram vid en eventuell asylutredning. Ibland finns uppgifter om att den misstänkte sökt asyl i något annat land. Då kan det övervägas att försöka hämta in uppgifter från den asylutredning som gjorts i det andra landet.
- Uppgifter från Interpol om bl.a. tidigare brottslighet i andra länder och om andra uppgivna identiteter. Tänk på att det ibland kan finnas skäl att inhämta utländska domar, bl.a. eftersom det förekommer att riktigheten i europeiska belastningsregisterutdrag ifrågasätts. Det kan också finnas åldersutredningar som gjorts inom ramen för brottmålsprocessen i det

andra landet. När uppgifter från andra länder ska värderas är det viktigt att ha information om hur åldern har fastställts i det andra landet.

- Uppgifter från den misstänktes hemland om identitet eller födelseid.
- Uppgifter i sociala medier, t.ex. vad den misstänkte uppger på sina egna konton.
- Uppgifter från målsäganden, vittnen eller anhöriga.
- Uppgifter från personal på socialtjänsten, skola, HVB-hem eller stöd-boende.
- Uppgifter från förordnad god man eller särskilt förordnad vårdnads-havare.

5.3 Sekretess

Detta avsnitt innehåller en kort och översiktlig beskrivning av några sekretessbestämmelser som kan aktualiseras i samband med ålders-utredningen.

Regler om sekretess inom skolan finns i 23 kap. 2 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) (OSL). Skolhälsovård räknas dock som *hälso- och sjukvård* och omfattas av sekretess enligt 25 kap. 1 § OSL. I 26 kap. 1 § OSL finns regler om sekretess inom *socialtjänsten*.

Socialtjänstsekretessen gäller även i *Migrationsverkets ärenden om bistånd till asylsökande* (mottagningsärenden). I Migrationsverkets ärenden om *uppehållstillstånd* gäller i första hand sekretess enligt 37 kap. 1 § OSL, s.k. utlänningssekretess.²⁶

Sekretessbrytande bestämmelser finns i 10 kap. OSL.

Enligt 10 kap. 23 § OSL gäller att uppgifter som omfattas av hälso- och sjukvårdssekretess eller socialtjänstsekretess och som angår misstanke om ett begånget brott kan lämnas ut till åklagare eller polis bl.a. om misstanken angår brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år samt försök till brott för vilket det inte är föreskrivit lindrigare straff än fängelse i två år.

För sekretess som gäller inom skolan och för utlänningssekretessen finns sekretessbrytande bestämmelse i 10 kap. 24 § OSL. Den är tillämplig om fängelse är föreskrivet för brottet och detta kan antas föranleda någon annan påföljd än böter.

²⁶ En något utförligare beskrivning av vad som gäller i Migrationsverkets ärenden finns i deras remissvar avseende den rättspromemoria som föregick denna vägledning. Remissvaret finns på [ämnessidan](#).

Generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL innebär att sekretessbelagda uppgifter kan lämnas till en myndighet om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Generalklausulen gäller inte för uppgifter som omfattas av sekretess inom bl.a. hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Om de vanliga sekretessbrytande bestämmelserna inte är tillämpliga kan dock uppgifter om ålder som omfattas av sekretess inom skolan eller av utlänningssekretess vara möjliga att lämna ut med stöd av generalklausulen.

6 Åtal, straffmätning och påföljd

Åklagaren bör så långt det är möjligt ha utrett den misstänktes ålder innan åtal väcks.

För att en misstänkt person ska kunna lagföras krävs att det är *klarlagt* att han eller hon hade fyllt 15 år när brottet begicks.

För att kunna bestämma påföljden till fängelse på livstid måste det vara *klarlagt* att den tilltalade hade fyllt 18 år när brottet begicks.

Bedömningen av straffmätningens värde samt påföljdsbestämningen ska i övrigt göras med utgångspunkt i *den ålder som är mest sannolik*. Om det finns utrymme för olika slutsatser om vilken ålder som är mest sannolik får man utgå från det som är mest förmånligt för den tilltalade.

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2016 s. 719 konstaterat att åklagaren inte har någon bevisbörda i vanlig mening när det gäller omständigheter som bara har betydelse för påföljdsfrågan, t.ex. den misstänktes ålder. Det är rättens ansvar att den utredning som krävs finns tillgänglig.

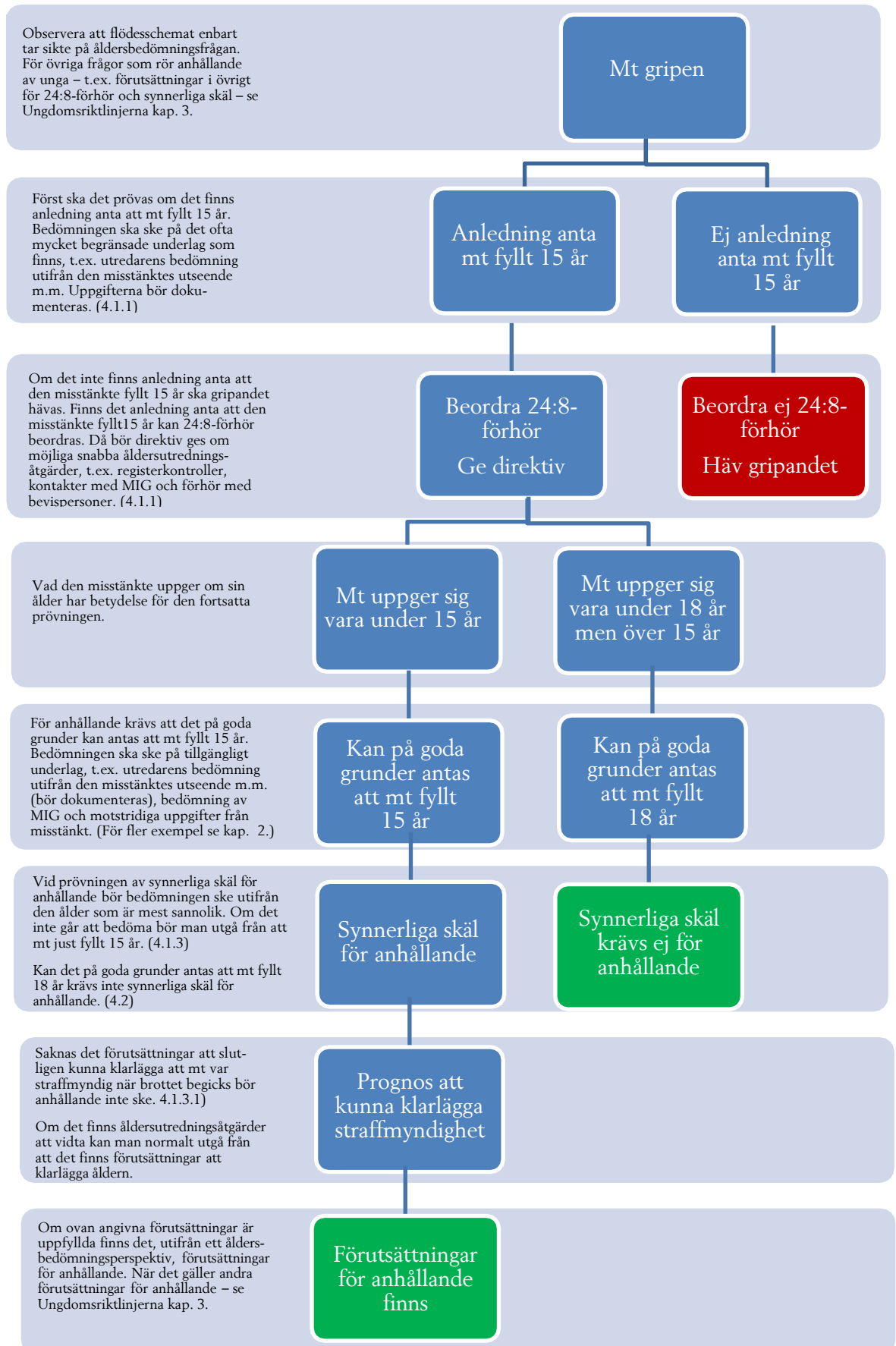
Högsta domstolen konstaterar emellertid också att även åklagaren, och den tilltalade, har ett ansvar för att rättens beslutsunderlag är tillräckligt när frågor som gäller påföljdsbestämningen ska avgöras. Åklagaren bör alltså så långt det är möjligt ha vidtagit alla relevanta åtgärder för att utreda den misstänktes ålder innan åtal väcks.

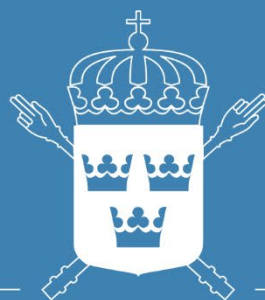
För sådana omständigheter som inte har att göra med graden av skuld utan enbart har betydelse för påföljdsfrågan, t.ex. den misstänktes ålder, är det enligt Högsta domstolen varken lämpligt eller möjligt att använda de allmänna beviskrav som gäller för den tilltalades skuld. HD slår fast följande "utredningskrav".

- När det är straffmyndighetsåldern som är ifrågasatt måste utredningsläget vara sådant att det är *klarlagt* att den tilltalade hade fyllt 15 år när brottet begicks. För att åklagaren ska kunna motse en fällande dom och ha tillräckliga skäl för åtal bör detta krav på styrkan i åldersutredningen normalt vara uppfyllt redan när åtal väcks.
- För att kunna döma någon till livstids fängelse måste det också vara *klarlagt* att personen hade fyllt 18 år vid tiden för brottet.

När det gäller att bedöma straffvärde och bestämma påföljd i övrigt bör domstolen bedöma *vilken ålder som är mest sannolik*. Om utredningen tillåter olika slutsatser i fråga om mest sannolik ålder får man välja den bedömning som är mest förmånlig för den tilltalade, dvs. den lägsta åldern.

Flödesschema för frågan om anhållande vid oklar ålder

ÅKLAGARMYNDIGHETEN